

At tale en sang – Grundtvigs poetiske raptus på prædikestolen

CHRISTIAN THODBERG

»Synes De ikke, det er svært at holde Grundtvigs prædikener?« Sådan spurgte en af de første grundtvigske præster en kollega under en drøftelse af, hvordan man bedst kunne løfte arven efter den Gamle. Svært må det ihvertfald have været på prædikestolen at læse op af Grundtvigs store prædikensamling (*Søndags-Bogen I-III*, 1827-31), der snarere er en samling teologiske betragtninger over hans nye kristendomssyn.

Hvad angår de faktisk holdte prædikener i kirken, er Grundtvigs nævnte prædikensamling interessant i to henseender: For det første fordi Grundtvig selv gør opmærksom på den store forskel på den trykte og den mundtlige prædiken; den sidste form havde fortrinnnet: »At prædike er, ikke at skrive med Pen og Blæk, men i *Aandens Kraft*, med *levende Røst*, at forkynde *Troens Ord*...«.

Den trykte prædiken var altså kun en svag afglans af den holdte prædiken. Det ser man for det andet ved en sammenligning mellem de holdte prædikener eller rettere sagt prædikenmanuskripterne fra kirkeårene 1822-25 på den ene side og Grundtvigs gennemskrivning af de samme tekster med henblik på hans omtalte prædikensamling på den anden side. De oprindelige prædikener blev udbygget og forlænget, men også forkortet: bl.a. blev især højstemte passager forbigået, og visse prædikener, der fra ende til anden var i højstemt stil, blev helt omarbejdet.

Christian Thodberg

Derfor er udgivelsen af Grundtvigs prædikenmanuskripter (*N.F.S. Grundtvigs Prædikener 1822-26 og 1832-39*, Kbh. 1983-86) af største interesse, fordi man dér kan studere de holdte prædikener og få et indtryk af den mundtlige fremførelse, som Grundtvig selv prioriterede højest. Især er det karakteristisk, at den højstemte stil først og fremmest synes at høre den mundtlige fremførelse til.

Som eksempel på denne stil kan anføres et afsnit af prædikenen fra julemorgen 1824. Undertiden markerer Grundtvig, hvorfra han henter de citater fra Bibelen, der er så typisk for stilen, men som regel gør han det ikke; her er hans bibelbrug derfor resultatet af en analyse, og stadfæstelsen af skriftcitaterne er anført i kolonnen til højre; de indirekte citater eller allusioner til bibelsteder står i parenteser:

....		
	synger Herren en ny Sang,	Ps. 96,1
	synger Herren,	-
	al Jordan synger Herren	-
	lover Hans Navn,	Ps. 96,2
5	bebuder Hans Salighed	-
	fra Dag til Dag,	-
	fortæller Hans Ære	Ps. 96,3
	iblandt Hedningerne,	-
	Hans underfulde Gierninger	-
10	iblandt alle Folk.	-
	Himlene glædes	Ps. 96,11
	og Jordan fryde sig,	-
	Havet med dets Fylde bruse,	-
	Marken fryde sig	Ps. 96,12
15	med alt hvad der er paa,	-
	alle Træer i Skoven syng med Fryd,	-
	thi Herren er kommet,	(Ps. 96,13(!))
	Frelsen er aabenbaret,	
	Freden forkyndt,	
20	Lyset oprundet,	
	Frygten viger,	

Grundtvigs poetiske raptus

Haabet stiger
høit over alle Stjerner
høit over alle Tider
25 med dens Omskiftelser,
til Stjernernes Skaber
i himmelske Huus,
til Tidernes Fylde
i Evigheds Land.

I afsnittets første del (linje 1-17) citeres Ps.96, der her er opstillet i sideordnede sætninger svarende til den typiske hebraiske sideordning. Fra linje 18 fortsætter Grundtvig selvstændigt i samme stil i et stærkt billedsprog. Overhovedet er denne parataktiske stil og billedsproget karakteristisk for de højstemte passager eller prosapoetiske udbrud, der er temaet for denne afhandling.

Hvad der i Grundtvigs manuskript optræder som almindelig prosa, er derfor her og i det følgende opstillet i sideordnede sætninger som følge af den sproglige stil i det bibelske afsæt og de krav, der naturligt må stilles til diktionen på prædikestolen – især i rum med stor efterklang.

Indholdsmæssigt skiller passagen sig ud som en stor lovprisning, en ny sang for Herren, fordi Han *er* kommet (linie 17), i sammenhængen det centrale udsagn, der ikke ganske svarer til Ps.96,13, hvor det hedder, at Herren *vil* komme – vel at mærke med dom og retfærdighed – et motiv, som Grundtvig forbigår, fordi det ikke svarer til julens budskab, der udfoldes i linie 18-29.

Som helhed er prædikenen julemorgen 1824 ved at sprænges af en række lovprisende tilløb med citater fra Esajas, Davids-psalmer, Kingo-strofer samt selvstændige prosapoetiske udbrud. En mere indgående analyse giver overraskende muligheder for en nytolkning af *Velkommen igen, Guds engle små*, som Grundtvig efter samtidige vidners udsagn oplæste på prædikestolen umiddelbart efter prædikenen.

Her skal kun nævnes en enkelt ting af vigtighed for emnet i denne afhandling. I den 6. strofe af denne salme lyder den oprindelige version af salmen:

Christian Thodberg

Da vaagne de mildt i Morgen-Gry,
Og tælle meer ei Timer,
Da høre vi Psalmen, som paa Ny
Sig ret med Hjertet rimer,
Da klinger det sødt i høien Sky,
Naar Jule-Klokken kimer!

Linie 3-4 ændrede Grundtvig selv til den nu kendte form:

Da høre vi Julesang paany,
Som sig med Hjertet rimer.

I begge tilfælde er det et problem, hvad det er for en »Psalme« eller »Julesang«, der »høres«. Ofte har man foreslået, at Grundtvig havde den på hans tid næsten glemte Kingo-sang i tankerne. Men den bagved liggende prædiken omtaler en anden »Psalme«:

Frygter ikke, thi see,	Lukas 2,10
jeg forkynder eder en stor Glæde,	-
som skal vederfares alt Folket,	-
thi eder er i Dag en Frelser født	Lukas 2,11
5 den Herre Kristus i Davids Stad.	-
Saa taler Engelen,	
saa lyder det himmelske Budskab,	
medens Hærskarernes Chor	(Lukas 2,13)
lovsynge den evige Fader,	-
10 og lyser Hans Fred over Jorden,	
Hans Velsignelse over Menneskens Kiøn.	
Saa lyder det, Venner!	
saa lyder Englenes den store Jule-Psalme,	
som har overstemmet Verdens Bulder,	
15 Bølgernes Brusen paa Tidernes Hav,	
og skulde vi ikke med Glæde	
med Glædes og Taksigelses Røst,	
som den Hob der holder Høitid,	
lytte til de himmelske Toner,	
20 annamme det velsignede Budskab!	

Grundtvigs poetiske raptus

Lukas 2,10-11: Engelen budskab til hyrderne (linie 5-10) står i centrum; i linie 5 rettes den officielle bibeltekst («som er Kristus, Herren, i Davids Stad») ind, så den rytmisk passer til den prosapoetiske stil. I linie 6-20 reflekteres der over engelens budskab. Engelen *talte*, men alligevel kaldes Lukas 2,10-11 for »Englenes store Jule-Psalme«, hvis indhold har gennembrudt tid og rum. Ligesom Grundtvig et andet sted om Moses kan sige, at han tog afsked med sit folk ved at »tale en Sang«, kalder han altså her engelens tale for en »Psalme«, som også behandles som sådan i den prosapoetiske sammenhæng.

Det ubetingede tilsagn om frelsen rimer med hjertets dybeste længsel, giver ekko i hjertet og udløser et spontant svar, der gentager frelsens tilsagn i form af den lovsang, der stiger fra jorden til himlen – den sammensmeltning af den himmelske og jordiske lovsang, som Grundtvig udtrykker i den følgende uforlignelige strofe:

Da vandre Guds Engle op og ned,
Paa Psalmens Tone-Stige,
Da byder vor Herre selv Guds Fred
Til dem den efterhige;
Da aabner sig Himlens Borge-Led,
Da kommer ret Guds Rige!

* * *

Grundtvig udviklede således i forkyndelsen på prædikestolen en bibelsk poetik i de prosapoetiske udbrud, der – som det lige er vist – ofte danner mellemeledet mellem den rene prosa og det rimede vers. I en utrykt afhandling, der bl.a. tager stilling til en samtidig kritik af hans måde at prædike på, siger han om forholdet mellem det rimede vers og den velklingende prosa: »At Verset skal være det mest velklingende, derom tvivler vel Ingen, og Grunden er nem at udfinde, thi hvad er Verset andet end en Form hvori Man vil sammensmelte Ordene, fremtrylle et Billede af det udelelige Ord hvis Lignelse Ordet oprindelig er! Frit kan Man sige, at Talen er mere velklingende alt som den nærmer sig Verset, og i den velklingende Prosa er altid et Versemaal forborgent, som Man

blandt andet kan tydelig see i den lutherske Bibel saavel som i Cathechismus. Spørge vi nu om Lyd som skal udtrykke Velklang da maa det vist være den, som bedst kan udtrykke Verset og det vide vi jo er den syngende Stemme, ligesom Faa vil omtvile at Sang skal være den mest velklingende Røst«.

Idealet for Grundtvigs prædiken er kort fortalt »det forborgne verssmål« i den lutherske Bibel og Luthers Lille Katekismus. For det sidste skrifts vedkommende kan det unægtelig være svært at se, men i denne sammenhæng må det være de korte spørgsmål og de korte svar, altså de korte sætninger.

Den lutherske Bibel kan kun være 1740-Bibelen, som meget tyder på, at Grundtvig har kunnet næsten udenad, og »det forborgne verssmål« må især være at finde i Davids psalmer (jf. eksemplet fra juleprædiken ovenfor), Esajas, Johannes-skrifterne etc.

Den første større prosapoetiske prædiken holdtes på 1.søndag i advent (29.november 1812) over Matt.21,1-9 (Jesu indtog i Jerusalem). Prædikenens udhævede tema: *Hvordan Djævelen forhindrer Menneskene fra at lukke Jesus ind* udfoldes efter en kort indledning: »Han kommer til os i ringe Skikkelse, men han siger dig:

luk mig ind,	Johs. Åb. 3,20
gør mig Ære,	jf. Johs. 5,23
thi jeg er din Frelser	
og din Konge!	
5 Luk mig ind	Johs. Åb. 3,20
at jeg og min Fader	Johs. 14,23
maa have Værelse hos dig,	-
indtil dit Timeglas er udrundet,	
da skal du faa Lov	
10 at følge hjem med os	
i Faderens Hus evindeligt.	(Johs. 14,2)

Efter et brud i manuskriptet fortsættes i samme stil, der har en overraskende lighed med de klassiske *improperier* i den romerske liturgi med et udsagn om, at tilhørerne har givet sig Djævelen i vold:

Grundtvigs poetiske raptus

Er det Takken vi skal have,
at jeg maa staa og banke
og I vil ikke lukke op,
jeg skal kalde
5 og Ingen vil svare,
jeg siger eder Sandhed
og I vil ikke tro.
Er det dog ikke skammeligt,
og er det ikke Galskab
10 over alt Galskab?

Prædikenen består af 2-300 linier, hvor jeg-Jesus taler. Der fortsættes i den samme jeg-stil 2. søndag i advent. Og 3. søndag i advent hedder det – omend i en mindre stram stil:

...
her er jeg igen
glæder jer
I som i det forbigangne Aar
fulgte mig med et trofast Hjerte,
5 i mit Liv og i min Død,
fulgte mig paa min Vandring
der jeg gik omkring
og gjorde vel
og talede om de Ting
10 som hører til Guds Rige,
...

Ap. G. 10,38
-
(Hebr. 6,9)
-

Selv om ordene er lagt Jesus i munden, er det dog Grundtvig, der siger *jeg* i hundredevis af gange i disse for tiden i Udby typiske omvendelsesprædikener. Alle de tre prædikener er et stærkt udtryk for en selvprovering af nærmest manisk karakter.

Prosapoesien hos Grundtvig hører med andre ord sammen med en stærk sjælelig opstemthed, og i dette tilfælde forklarer denne stærke selvbevidsthed hos jeg-Grundtvig hans provokerende brev af 1. decem-

ber 1812 til *J.P.Mynster*, hvori Grundtvig overmodigt krævede den københavnske modepræst til regnskab for hans kristendom: »Mange Undskyldninger kan jeg ikke bruge, og hvortil skulde de ogsaa? deri ere vi dog enige, at ingen Mand skal gøre Andet, end han har overlagt, og da gaa lige til Sagen. Om vi ere enige i de vigtige Ting, det er, hvad jeg vilde vide, og derfor skriver jeg ... Hvad er Deres Hjertensmening om Bibelen og Kristus?«. Dermed var grunden lagt til et livslangt fjendskab mellem de to. (Det fremgår af Mynsters svarbrev). Dagen efter (2. december) sendte Grundtvig et lignende brev til *Christian Molbech* med en kraftig opfordring til snarlig omvendelse til kristendommen.

Ellers er de prosapoetiske udbrud hos Grundtvig ikke forbundet med patetiske omvendelsesprædikener af den type, der lige er præsenteret. Ligesom i prædikenen julemorgen 1824 lægger prosapoesien som oftest op til lovprisende udsagn og proklamationer af den ubetingede frelse. Det hænger efter alt at dømme sammen med hans optagethed af hebraisk poesi.

For at vende tilbage til inspirationskilderne: Man kunne have forventet, at Grundtvig både som teolog og filolog med sin interesse for bibelsk poesi kunne have fremhævet Bibelen på det hebraiske grundprog. Men Grundtvigs mangelfulde kendskab til hebraisk var allerede ved hans teologiske embedseksamen på nippet til at blive en skandale!

Selv om han også i *Verdenskrøniken 1814* bekendte, at han »... er et Barn i de hellige Sprog, og kan ikkun stave saa smaat udi Faders Bog...«, vovede han sig ud i nogle vidtløftige betragtninger om skrifttegnenes udvikling: hebræerne brugte *billedskriften*, nemlig den »kyriologiske« hieroglyfskrift, som af hebræeren Josef overførtes til Ægypten. Først senere opfandt den menneskelige kløgt *bogstavskriften*, der forholder sig til billedskriften som prosa til poesi. Den hebraiske bibel er stadig præget heraf, og »...naar et saa poetisk Sprog intet egentligt Vers har, da kan det kun være fordi al Tale er Vers, al Røst Sang, som det hos de første Mennesker maatte være«.

Billedsprogets særlige karakter afspejles iflg. Grundtvig i det hebraiske sprogs verbalformer:

»En anden Mærkelighed er det, at Ebræerne ei havde nogen bestemt Tempus for Præsens, thi saa maatte det være i Grundsproget der

Grundtvigs poetiske raptus

udtrykte Sandhed, da Alt i Tiden maa være forbigangent eller tilkommende, det Nærværende er ingen Stilstand men en Overgang, og det udtrykke Ebræerne saa levende ved at bruge Participiet, ligesom de ved at bruge Præteritum give tilkiende, at Gierningen var gjort for Gud, før den kom tilsyne. Infinitivet er Tidens uadskilte, flydende Billede, medens Imperativet svæver over Tiden som en Herrens Engel, og har derfor ingen *tredie Person*. De brudne Tempora findes ei i Ebræernes Sprog, og saa ubekvem det end kan være i den braadne Tid, saa er det dog ligefrem, at de ei kunde have i Grundsproget der var beskikket for Mennesket som *gjorde heelt hvad de skulde*. Ligesaa aabenbar er Grunden, hvi Ebræerne ei have nogen Coniunctivus eller Optativus, thi Uvished, Tilfældighed og alt hvad der er og foraarsager Uro og Tummel var udenfor det uskyldige Menneske, og kunde ligesaa lidt afpræge sig i hans Tungemaal, som det herskede i hans Inderste«.

Her bliver der sagt træffende ting om det hebraiske sprog og ganske særligt om dets teologiske implikationer. Dermed kommer Grundtvig indirekte til at formulere vigtige synspunkter for den bibelske poetik, der kommer til udtryk i hans prædikener, især i de opstemte passager, hvor han bruger et andet sprog end det, der hører »den braadne Tid« til. Her er temaet Guds store gerninger i fortiden, hans nærvær nu og hans ubetingede løfter for tiden, der kommer. Guds store gerninger binder alle tider sammen. Fortid, nutid og fremtid smelter sammen til Guds tid.

Det kommer markant til udtryk i forbindelse med påsken og Kristi opstandelse, f.eks. i den utrykte påskeprædiken 1819 i Hollænderbyen på Amager, hvor Grundtvig prædikede efter en lang pause som prædikant. Prædikenen er fra ende til anden en konsekvent prosapoetisk prædiken på 193 linier, hvoraf her gengives de første 74 linier:

<i>Han er opstanden!</i>	Markus 16,6
<i>Herren Jesus Christus!</i>	
Han er opstanden,	Markus 16,6
efter at have brudt Dødens Lænker,	Ap. G. 2,24
5 som umuelig kunde holde Ham,	-
den Hellige,	Ap. G. 2,27
hvis Been maatte ikke brydes,	Johs. 19,36

Christian Thodberg

	og hvis Kiød	Ap. G. 2,27
	kunde ikke see Forraadnelse!	-
10	Han er opstanden,	Markus 16,6
	haver taget Fængselet fangen	Ps. 68,1
	og ført Liv og Uforkrænkelighed	2. Tim. 1,1
	for Lyset,	-
	som Gaver Han vil uddele	Ps. 68,19
15	til Menneskens Børn!	-
	Han er opstanden,	Markus 16,6
	og derved kraftelig beviist	Rom. 1,4
	at være Guds Søn,	-
	Han som døde for vore Synder,	Rom. 4,25
20	er opreist til vor Retfærdiggjørelse!	-
	Han er opstanden,	Markus 16,6
	og alle vi som troe,	Johs. 11,21
	at Han er Opstandelsen og Livet,	-
	vi skal opstaae som Han;	
25	vi skal leve,	Johs. 11,25
	endskiønt vi døe,	-
	vi tør paa Gravens Bredd,	
	naar Dødens Rædsler omgive os,	Ps. 18,5
	naar Dødens Angst vil ompænde os,	-
30	da tør vi frimodig	
	opløfte Hovedet og sige:	Lukas 21,28
	Død! hvor er din Brodd!	1. Kor. 15,5
	Helvede! hvor er din Seier!	-
	Lovet være Gud,	1. Kor. 15,57
35	som giver os Seier	-
	formedelst vor Herre Jesum Christum.	-
	See, vor Forløsning stunder til,	Lukas 21,28
	vi skal ei døe,	(Ps. 118,17)
	men vi skal leve	-
40	øg med et evigt Halleluja	-
	forkynde Guds Gierning	-

Grundtvigs poetiske raptus

- og usigelige Naade mod vor Sjæl,
Vi sendes ei til Gravens Land,
nei vi gaae hjem
45 til Guddoms-Lysets lyse Boelig,
thi der, i Himlen Fil. 3,20
er vort Hjem og Borgerskab, -
og selv vort Støv
skal om en liden Stund
50 forklaret opfare,
hvor Herren opfoer,
thi Han, thi den Korsfæstede,
igien Opstandne,
som sidder hos Faderens høire Haand, (Hebr. 10,12)
55 Han kommer 2. Tess. 1,10
at blive synlig i sine Hellige -
og forunderlig i alle dem som troe, -
Han kommer -
og kalder ad Støvet
60 med Guddoms-Tungen
som sagde i Begyndelsen:
Bliv Lys! 1. Moseb. 1,14
og Lyset blev, -
Han vil forvandle vort ringe Legeme, Fil. 3,21
65 saa det skal vorde ligedannet -
efter Hans Herligheds Legeme, -
ja vi skal, naar Han igien aabenbares 1. Johs. 3,2
blive hvad vi ei forstaae
og vi kan beskrive,
70 blive lige som Han, 1. Johs. 3,2
i hvem al Guddoms-Fylde Kol. 2,9
legemlig boer, -
thi vi skal see ham 1. Johs. 3,2
saadan som han er! -

Prædikenen fremtræder som en kunstfærdig bibelmosaik bestående af mere eller mindre frit behandlede skriftcitater, der tydeligt vidner om Grundtvigs fortrolighed med Bibelen. På den anden side virker den intense bibelbrug ikke tyngende; tværtimod styrker de bibelske udsagn om opstandelsen den indre sammenhæng, og ganske særligt får prædikenen en suggererende virkning i kraft af de to »omkvæd«: »Han er opstanden« (linie 1, 3, 10, 16 og 21) og »Han kommer« (linie 55 og 58).

I forlængelse af Grundtvigs udredning om det hebraiske sprogs ejendommeligheder og dermed om hans egen prædikenstil kommer netop disse omkvæd til at sprænge tid og rum. Selv imperativet, der »svæver over Tiden som en Herrens Engel«, lyder med guddomsrøsten: »Bliv Lys!« (linie 62).

Når Grundtvig i sin prædiken går uden for Bibelen (linie 24, 27, 30, 42-45, 48-53, 59-61 og 68-69), sker det oftest med udsagn, der yderligere skal styrke opstandeshåbet.

Især denne prædiken er et eksempel på, at Grundtvigs prosapoetiske stil har vigtige paralleller i traditionen. F.eks. møder man den tætte bibelbrug og de markante omkvæd hos de amerikanske negerprædikanter i Sydstaterne. *Bruce A. Rosenberg* har i sin bog *The American Folk Preacher* (1970) analyseret disse prædikener, som – næsten grundtvigsk! – kaldes »the spontaneous chanted sermons« og med rette; det er min egen erfaring fra Californien, at højdepunkterne i disse prædikener *synes!*

Bruce A. Rosenbergs opstilling af tekster svarer ganske til de forsøg, der her er gjort med Grundtvigs prædikener. Alle forskelle til trods drejer det sig i grunden om den samme prædikenmåde og -stil. I denne sammenhæng virker Rosenbergs resultater endnu mere overbevisende, når man véd, at han er kommet til dette emne med baggrund i en beskæftigelse med den retoriske stil hos Homer og de jugoslaviske melodier, der ligesom de nordiske skjalde i hymnisk stil genfortæller historien om fortidens store bedrifter.

På dette punkt kunne man supplere Rosenbergs analyser ved at pege på den tidlige kristne prædiken, især for Østkirkens vedkommende: Johannes Chrysostomos' prædikener i hymnisk stil med sideordnet sætningsbygning, Romanós' kontakier (poetiske prædikener i en mere

Grundtvigs poetiske raptus

bunden form) og de byzantinske hymner overhovedet. Kort fortalt: det er en ældgammel litterær kirkelig genre, der dels beror på en kraftig afhængighed af bibelske stilformer og på de retoriske betingelser, der må stilles til tale i store rum. Det er ikke uden grund, at mange af Grundtvigs prosadigte i prædikenerne lyder som klassiske byzantinske digte; foruden poesien har de som nævnt én ting til fælles: den intense og inspirerede brug af det bibelske billedsprog. Da Grundtvig mange år senere – i foråret 1837 – blev helt opslugt af de byzantinske hymner og oplevede »en græsk vækkelse«, der fik afgørende betydning for hans *Sang-Værk til den danske Kirke*, var han velforberedt.

For at vende tilbage til påskeprædikenen 1819: man lægger mærke til et motiv, der vedrører et teologisk grundproblem for Grundtvig, nemlig spørgsmålet om kirkens ubrudte forbindelse med Kristus, apostlene og den første menighed. Spørgsmålet om denne kontinuitet søges løst i denne prædiken med indholdet af omkvædet »Han er opstanden« (linie 97-118):

	Hører Ordet,	
	som det er udsagt og udlagt	
	af de hellige, sanddrue Guds Mænd,	
100	som talede i det de blev drevne	2. Peter 1,2
	af den Hellig-Aand!	-
	Hører det Ord,	
	der som en Engels Røst,	
	ja som Guds eget levende Ord,	
105	har vandret igiennem Verden	
	fra Land til Land	
	og fra Slægt til Slægt,	
	snart i atten hundrede Aar,	
	som har, naar det paa denne Høitid	
110	lød i Menigheden	
	indlynet og indstraaleet	
	i Millioner troende Hjerter	
	som Lys af det evige Lys	1. Tim. 6,16
	hvori Herren boer	-

115 opvakt hellig Glæde
og optændt brændende Andagt,
som udstrømmede
i smeltende skingrende Lovsang!

Den prosapoetiske prædiken kan med andre ord godt være medium for en central teologisk refleksion. Tilmed kan man med udgangspunkt i de prosapoetiske udbrud i Grundtvigs prædikener flere gange konstatere, at Grundtvig i sine euforiske øjeblikke ofte forudgriber indsigter, som han først senere fremlægger med en traditionel teologisk argumentation.

Når det drejer sig om kirkens kontinuitet, fandt Grundtvig som bekendt kirkens identitet og ubrudte forbindelse med Kristus i form af forsagelsen og trosbekendelsen ved dåben. Det skete i sidste halvdel af juli 1825 (»den mageløse opdagelse«). Men allerede på 4. søndag i advent 1823 dukker den apostolske trosbekendelses 2. artikel op i en prosapoetisk sammenhæng.

Evangeliet til den pågældende søndag er Johs.1,19-28 (om Johannes Døbers vidnesbyrd om Kristus), hvor Grundtvig dristigt vælger at prædike over slutningen, den for tekstens indhold ret ligegyldige oplysning om stedet for hændelsen (1,28): »Dette skedte i Bethabara paa hin Side af Jordan, hvor Johannes døbde«. At det skete på den anden side af Jødelands grænser, giver Grundtvig anledning til en begejstret prædiken om den kraft, hvormed kristendommen vandt frem ud over Jødelands grænser. Det sker i en sammenhæng, hvor den almindelige prosa afbrydes af et prosapoetisk indslag:

»...Og det veed vi alle, at Ordet om det som skedte i Bethabara blev kun et Evangelium, udgik kun i Verden som en oplysende Indledning og Anmærkning til Ordet om

hvad der skedte i Bethlehem,
og i Gethsemane,
paa Golgatha,
paa Veien til Emaus

Grundtvigs poetiske raptus

- 5 og i Jerusalem,
Ordet om Jesus den Kristus,
som Guds eenbaarne Søn,
undfangen af den Hellig-Aand,
født af Jomfru Maria,
10 pint under Pontius Pilatus,
korsfæstet, død og begravet,
nedfaren til Helvede
opstanden paa tredie Dag
fra de Døde,
15 opfaren til Himmelen,
siddende hos Guds høire Haand,
hvorfra Han skal igien komme,
at dømme Levende og Døde«.

* * *

I de prosapoetiske prædikener udvikledes det bibelske billedsprog, der senere kom til fuld udfoldelse i Grundtvigs salmer. Således bliver prædikenerne i mange tilfælde arnesteder for salmerne og af særlig værdi for salmetolkningen. Prædikenen julemorgen 1824 og *Velkommen igen, Guds engle små* er et godt eksempel herpå.

Undertiden kan et bestemt billedmotiv få en så stor personlig betydning for Grundtvig, at det følger ham livet igennem. Billedet forbliver det samme, men dets særlige betydning kommer til at bestå deri, at det til bestemte tider kommer til at spejle og tolke nye indsigter og visioner.

Et sådant billedmotiv dukker overraskende op i den utrykte prædiken til 2. pinsedag 1813; dagens evangelium er Johannes 3,16-21 med den berømte begyndelse: »Thi saa haver Gud elsket Verden, at han haver givet sin Søn den eenbaarne, at hver den, som troer paa ham, ikke skal fortages, men have et evigt liv« (1740-Bibelen).

Overraskende er det, fordi prædikenen stammer fra Grundtvigs embedsperiode som kapellan i Udby med hans stærke bods- og omvendelsesprædikener (jf. ovenfor om advent 1812). Det gælder også denne

Christian Thodberg

prædikens sidste del, der udhæver dagens tema: *Hvordan det kommer at saa faa vil tro paa Guds eenbaarne Søn?* Men i ejendommelig kontrast hertil består første del af prædikenen af et langt prosapoetisk afsnit (over 100 linier) i en ganske anden tone; indledningen (linie 1-21):

Solen den skinner
saa blidt i det Høie,
Blomsten og Kornet
opvoxer af Jorden
5 til Føde og Lyst,
Skoven er grøn
og Fuglene synge,
love og prise den himmelske Fader   Matt. 6,26
som giver dem Føden   -
10 enddog de ei selv   -
saa eller høste.   -
Ja I Elskelige,
vist er den skinnende Soel
de frugtbare Marker
15 og blommede Enge
i den Troendes Øine liflige Billeder
af det Verdens Lys,   (Johs. 8,12)
Guds Herligheds Glands   Hebr. 1,3
som Faderen sendte til Verden,
20 af Ordets hellige Vext
og Opblomstring i Troendes Hjerter.

Billedet af den blomstrende natur melder sig af sig selv på denne forsommerdag (7.juni), men kommer dog tydeligt ind på bibelsk licens ud fra Jesu ord om himlens fugle og markens liljer, der ubekymret lever af Guds omsorg, således som mennesker burde gøre det (Matt.6,26-29). Det er en lignelse, et billede af Kristus selv som den sol, der giver føde, varme og vækst – også for troen. For da Gud »... skabde Mennesket i sit Billede efter sin Lignelse, da gav Han dem Forstands oplyste Øine til at kiende Hans Gierningers Kraft, til at læse i den store Billed-Bog, som vi

Grundtvigs poetiske raptus

derfor endnu kalde Naturens Bog, og see hvad alle Ting havde at betyde« (1824).

Men billedet blev stående i Grundtvigs poetiske forestillingsverden; enhver salmesyngende dansker kommer til at tænke på den store pinse-salme *I al sin glans nu stråler solen*, der blev skrevet langt senere (1843).

Når billedet bevarede sin kraft, kan det måske hænge sammen med, at det – trods sin bibelske begrundelse i citatet ovenfor – henter sin inspiration fra en særlig oplevelse på det særlige tidspunkt (omkring 1. juni):

Umiddelbart efter sin ordination i København (29. maj 1811) begav Grundtvig sig til Udby for at begynde som kapellan i Udby, men da han fik øje på barndomshjemmet og kirken i det fjerne, blev han grebet af mismod og gik ind i den nyudsprungne bøgeskov og knælede i bøn. Her talte Gud til ham og gav ham det mod tilbage, som han savnede (31. maj).

Han glemte aldrig oplevelsen; i de følgende år præges prædikenerne på de dage, der falder omkring denne dato, af en særlig opstemthed. Næsten indtil Grundtvigs død over 60 år senere kom »skovoplevelsen« til at farve hans prædikener på 5. søndag efter trinitatis, hvor evangeliet om Peters fiskedræt (Lukas 5,1-11) og ganske særligt billedet af den sønderknuste Peter, der efter underet falder på knæ for Jesu fødder, synes at spejle oplevelsen i skoven og den knælende Grundtvig, der rejses op af Guds tiltale og frimodigt går ud for at »fange Mennesker levende«.

* * *

Da Grundtvig 1. søndag i advent 1822 tiltrådte sit embede som kapellan ved Vor Frelzers Kirke, indledtes en af de mest bevægede perioder i hans liv. Det kom bl.a. til udtryk i hans forkyndelse. I kirkeårene 1822-23, 1823-24 og 1824-25 kulminerer de prosapoetiske udbrud.

For at give et indtryk af det overvældende materiale følger omstående en summarisk oversigt over de henved 200 prædikener i disse år. I den lodrette kolonne til venstre opregnes kirkeårets søndage og derefter kolonnerne med de tre kirkeår. For hvert kirkeårs vedkommende mar-

	1822-23	1823-24	1824-25
1.s.i advent	3	4	2
2.s.i advent	3	3	2
3.s.i advent	1	1	1
4.s.i advent	1	4	
Juledag	3	3	4
St.Stefan	3	3	3
S.e.jul	1	2	
nytårsdag	2	3	1
S.e.nytår	1	3	1
1.s.e.H3K	1	1	3
2.s.e.H3K	1	1	2
3.s.e.H3K		2	2
4.s.e.H3K		3	
5.s.e.H3K		4	
Septuagesima	2	3	2
Sexagesima	1	1	2
Fastelavn	3	2	3
1.s.i fasten	1	1	
2.s.i fasten	1	1	1
3.s.i fasten	1	1	2
Midfaste	2	1	2
Mariæ beb.	3	1	3
Palmesøndag	2	2	2
Skærtorsdag	2	1	
Langfredag	2	1	3
Påskedag	2	2	3
2.påskedag	2	2	2
1.s.e.påske	1	1	1
2.s.e.påske	1	1	
3.s.e.påske	2	2	2
Alm.bededag	3	4	3
4.s.e.påske	3	3	1
5.s.e.påske	2	1	
Kristi himmelf.	4	3	3
6.s.e.påske	3	4	2
Pinsedag	3	4	3
2.pinsedag	3	4	2
Trinitatis	2	3	1
1.s.e.trin.	4	2	1
2.s.e.trin.	3		1
3.s.e.trin.	3	3	1
4.s.e.trin.	3	4	1
5.s.e.trin.	3	4	1
6.s.e.trin.	2	2	2
7.s.e.trin.	1	2	1
8.s.e.trin.	1	3	2
9.s.e.trin.	1	2	2
10.s.e.trin.	1	3	
11.s.e.trin.	1	3	2
12.s.e.trin.	2	3	3
13.s.e.trin.	1		3
14.s.e.trin.		3	2
15.s.e.trin.		3	3
16.s.e.trin.	4	4	3
17.s.e.trin.	4	2	2
18.s.e.trin.	3	2	1
19.s.e.trin.	3	2	1
20.s.e.trin.	3	2	1
21.s.e.trin.	3	2AH	2
22.s.e.trin.	4	2	3
23.s.e.trin.	3AH	2	2AH
24.s.e.trin.	3		1
25.s.e.trin.	3		1

Grundtvigs poetiske raptus

kerer en tentativ graduering fra 1 til 4 resultaterne af en stilistisk analyse af de prosapoetiske udbrud: 1 = den almindelige argumenterende eller belærende prædiken, 2 = prædikenen med mindre prosapoetiske elementer og 3-4 = prædikener, der delvis eller helt er prosapoetiske. Enkelte prædikener findes ikke i Grundtvig-arkivet. AH står for Allehelgens søndag, den første søndag i november, der erstatter en almindelig søndag i trinitatistiden.

Almindeligvis formodes Grundtvig at have været manio-depressiv, men i dette tilfælde er der ikke den ringeste grund til at forveksle Grundtvigs prosapoetiske »opsving« med manier. Det er efter al sandsynlighed bestemte *prædikentekster*, der inspirerer Grundtvig, f.eks. i alle tre kirkeår på 16. søndag efter trinitatis beretningen om opvækkelsen af enkens søn i Nain (Lukas 7,11-17), der altid forstærkede Grundtvigs opstandelsestro.

Det er karakteristisk for Grundtvig, at han fremhæver de kristologiske begivenheder, der ellers i samtiden blev betragtet som »mytologiske« – f.eks. Kristi himmelfartsdag (Markus 16,14-20) i alle tre kirkeår, især i 1823, hvor Grundtvig holdt en prædiken om Kristus ved Magtens højre hånd, hvor den prosapoetiske stil atter bedst kommer til sin ret ved en opstilling i korte sætninger:

Der stod han da
Kæmpen,
den Hjælper af Nød,
den Slange-Dølger,
5 den Orme-Knuser,
nedsteget af Thronen,
uden Scepter,
uden Krone,
uden Følgeskab
10 af Himlens Hære,
de tusinde Tusinder
som stode for ham
og tjende ham
af Evighed,

Christian Thodberg

- 15 det stod han
som en Helt
uddragen til at kæmpe,
uddragen til at seire
ei for sig selv,
20 men for den faldne Slægt
for Overtrædere,
som havde glemt ham,
som glemde Sønnen,
da de glemde Faderen,
25 glemde Sandhed,
da de glemde Kiærlighed,
glemde Ordet,
da de glemde Gud.

Denne passage falder naturligt i korte sætninger i den stil, som Grundtvig i forvejen var fortrolig med fra f.eks. de norrøne digte, ligesom Kristus her skildres som en vikingehelt, således som det også kendes fra hans senere påske- og himmelfartssalmer.

Det er sikkert en prædiken af denne type, der forargede mange, som af samme grund beskyldte Grundtvig for at være en sværmer og en mørkets apostel. Det var han opmærksom på og formulerede selv sin rationalistiske samtids indvendinger, nemlig at han talte f.eks. om Djævelen, Kristi himmelfart og om Helligånden som person, men samtidig dermed gav han en karakteristik af sin poetiske prædiken, der er emnet her. Modstanderne sagde iflg. Grundtvig: »... alt Det vil vi, til Ære for din Forstand, troe, du ikke har meent, men kun sagt, deels for at læmpe dig efter indgroede Fordomme, deels fordi du ynder det stærke, billedlige poetiske Sprog, og brugde det, for at gjøre des stærkere Indtryk paa dine sandselige Tilhørere...«.

Det næste højdepunkt kom et par uger efter på 1. søndag efter trinitatis, der faldt 1. juni 1823 – dagen efter den mindeværdige 31. maj 1811 (se ovenfor s. 261) – hvor Grundtvig ved aftensangen prædikede over 1.Johs.4,16b-21, især de indledende ord: »Gud er kierlighed; og hvo som bliver i kierlighed, bliver i Gud, og Gud i ham« (1740-Bibelen). Det

Grundtvigs poetiske raptus

følgende afsnit af prædikenen bringer prædikenen på 2.pinsedag 1813 i erindring (se ovenfor s. 260):

Hvad er Kiærlighed,
uden Livs-Varmen selv,
hvor den er sig selv bevidst,
er i sin Kraft
5 og eet med Lyset.
Hvad betegner
hvad betyder
Sommer-Livet i sin Herlighed,
hvad hviske Bladene vel om
10 i de maigrønne Skove,
hvad dufter Lilien vel af
i Brude-Klædning,
hvad toner Fuglesangen for i Lunden,
hvi opmuntrer,
15 hvi forlyster det os saa,
uden fordi det taler
om Varme til vort Hjerte
om Liv og Glæde,
det er: om Kiærlighed;
20 om Sommer-Solen og dens Liflighed,
dens Underværker i den aandelige,
indvortes, usynlige Verden.
Og hvad skulde da vel han,
hos hvem vort Livs Aande er,
25 fra Hvem alt Liv
det indvortes og udvortes,
det aandelige og legemlige,
det synlige og usynlige udstrømmede,
hvad skulle Han være
30 uden Kiærlighed,
hvad kunde Han i Grunden være
uden det som er

Christian Thodberg

det udtømmelige Livets Kilde selv,
Kilden som aldrig begyndte at være,
35 men begyndte kun at aabenbare sig
i de utallige Strømme
der rinder som Blod
i de Levendes Aarer.
Og, er Gud Kiærlighed,
40 hvad skulde Han da kunde tjenes,
hvad skulle han kunde ligned ved
uden ved den samme,
hvad skatter vel Kiærlighed,
hvad kan den speile sig udi,
45 undtagen sig selv.

Temaet og indholdet er det samme som 2. pinsedag 1813 med én undtagelse: forårsnaturen er ikke længere et billede på Guds kærlighed, men skal snarere i sig selv *bevise* Guds kærlighed, som den kommer til udtryk i den skabte natur. Skabelsens umiddelbare godhed understreges. I flugt hermed kom de prosapoetiske prædikener i tiden derefter til at forberede digtet *De Levendes Land*. Prædikenen på 16. søndag efter trinitatis 1823 er fra ende til anden en dybt bevæget prosapoetisk prædiken om den længsel efter »det dejlige land«, som findes hos ethvert menneske, og som ingen kan fornægte. Prædikenerne i begyndelsen af kalenderåret 1824 danner det næste store oplæg til *De Levendes Land* med talen om den barnlige tros ret samt kærligheden som alt levendes mening og sammenhæng, der kun for alvor fattes ud fra Jesu ord i Johs.3,16, det stadigt gentagne skriftsted i disse måneder (se ovenfor, s.259).

Som det fremgår af den summariske oversigt, kulminerer de prosapoetiske prædikener i perioden fra 6. søndag efter påske til 2. pinsedag 1824. Her samles de billeder og motiver, der genfindes i og tolker *De Levendes Land*: de tre første strofer om livet med den barnlige leg og uendelige tryghed i den forårsgrønne natur, de tre næste strofer om den voksnes flygtige, skuffende og fortryllende drøm og endelig de sidste

Grundtvigs poetiske raptus

syv strofer om den genvundne barnedrøm, der virkeliggøres ved Guds indgriben (strofe 7):

O, Kiærligheds Aand!
Lad barnlig mig kysse din straalende Haand,
...

den voldsomme vending i digtet, der såvidt jeg kan se reflekterer mindet om den 31. maj 1811, da Gud talte til Grundtvig i skoven.

Det er ikke muligt her at komme ind på en række andre interessante enkeltheder. Men hvad prosapoiesien angår, skal nævnes en passage fra pinsedagsprædikenen 1824, der tydeligere end noget andet tolker barnedrømmen, der er hovedmotivet, og den linie, der i den nuværende salmebog (nr.279) indleder, hvad vi har tilbage af digtet:

O Christelighed!
Du skiænker vort Hjerter hvad Verden ei veed,
...

I den første version af digtet er *det* slutstrofen, der opsummerer digtets indhold og mening. Men hvad er »kristelighed«? Det må være *Kristus-lighed*, det inderlige fællesskab mellem Gud og menneske, som den genvundne og virkeliggjorte barnedrøm skænker den, der i troen vender om og bliver som et barn over for Gud.

I et bemærkelsesværdigt prosadigt i pinsedags-prædikenen får Grundtvig udtrykt, hvad »Kristus-lighed« betyder; det sker i en dristig omskrivning af *Filipperbrevshymnen* (Fil.2,6-11), et skriftsted, som han i årene forud på gang havde brugt som Kristus-bekendelse:

Hvad minder os som Christne, mere kiærlig mere levende om Frelseren født i Davids Stad om Barnet i Krybben lagt 5 som Verden opholder med sin Magt,	Kingos Slb. -
---	------------------

Christian Thodberg

- om Ham der var ydmyg af Hjertet,   Fil. 2,7
i Mund ikke Svig,   Esajas 53,8
som der han var i Guds Skikkelse,   Fil. 2,6
holdt det ikke for et Rov   -
10 at være Gud liig,   -
men fornede sig selv   Fil. 2,7
og tog en Tjeners Skikkelse paa sig,   -
Han som tilsmilede Jorden
Himmelens Fred,
15 hvad minder os, Christne,
saa venlig og saa levende
om Ham og Hans glædelige Fødsel,
som Barnet i Vuggen,
det christnede, velsignede Barn,
20 der, hvilende i Frelserens Favn,   (Markus 10,16)
er med ham i Guds Skikkelse,   (Fil. 2,6)
men holder det ikke for et Rov   -
at være Gud liig,   -
hviler med Uskyldighedens
25 himmelske Rolighed
tilsmiler os Fred
som en Lysets Engel,
er langt bedre,
langt større end vi,
30 men tænker aldrig derpaa,
er os underdanig,
ser ydmyg op til os,
modtager taknemmelig,
som aldeles uforskyldt
35 det mindste som det største Beviis
paa vor Godhed og Kiærlighed,
som om vi gjorde store, forunderlige Ting,
naar vi elske de velsignede Smaa,
som elske os,
40 og er vor Glæde!

Grundtvigs poetiske raptus

Ja hvad minder os mere levende	
om Guds Søn paa Jorden,	
end de Smaa, som han velsignede,	Markus 10,16
som han fremstillede os	Matt. 18,3
45 som vore Mønstre,	-
som Himmerigs Herrer,	Matt. 18,4
og gav det Vidnesbyrd,	Matt. 18,10
at deres Engle	-
see altid Faderens Ansigt	-
50 som er i Himmelen.	-

Der kan næppe herske tvivl om, at *De Levendes Land* henter sin væsentlige inspiration fra opstemtheden på pinsedag 1824 og helligdagene før og efter, og at nedskriften stammer fra denne periode.

Naturligvis er også det store digt *Nyaars-Morgen*, hvis forord daterer digtet til 12. august 1824, frugten af den store digteriske begejstring, der præger juni 1824. I forordet til *Nyaars-Morgen* siger Grundtvig, at han efter lang tids tavshed atter greb rimstaven på den tid: »da følte jeg først, liflig gennemglødet, at *for mig* var oprundet en velsignet *Nyaars-Morgen i Skærsommer, ...*«. At begejstringen varede sommeren over, fremgår dels af den summariske oversigt (fra bededag til 16. søndag efter trinitatis), dels af prædikenen på 10. søndag efter trinitatis, hvor Grundtvig direkte henviser til den store prosapoetiske prædiken pinsedag: »Den første levende Fortale til en Pindse-Prædiken skænkede Herren mig, da vi var sidste Pindse-Morgen her forsamlede, den anden føler jeg, og med Guds Hjælp, føle mine Tilhørere, skænkede Han mig i Dag, ...«.

Prædikenen julemorgen 1824 (s. 246f.) var den sidste store prosapoetiske prædiken. Med den »den mageløse opdagelse« af forsagelsen og trosbekendelsen ved dåben i sommeren 1825 måtte poesien i forkyndelsen vige pladsen til fordel for dåbens og nadverens ordret citerede *ritualord* (Forsager du ..., Tror du ..., Fred være med dig, Tag det og æd det ..., Drik alle deraf ..., Gør det til min Ihukommelse, osv.).

Lidt overfladisk kan man sige, at poesien i forkyndelsen måtte give plads for den dogmatik, der fra nu af blev den grundtvigske bevægelses

Christian Thodberg

bannermærke. Men i den gudstjenstlige sammenhæng fik poesien som bekendt i løbet af 1830'erne en ny plads i form af Grundtvigs salmer, hvis indhold og billedsprog var stærkt inspireret af hans poetiske raptus på prædikestolen i årene forinden.

Alligevel levede prosapoesien videre i 30'erne på et mere »liturgisk« sted, nemlig i de bønner, der mundede ud i Fadervor før evangeliets oplæsning på prædikestolen, f.eks. i 1833 på 3. søndag efter helligtrekonger (Matt.8,1-13):

Almægtigste Gud, vor Herre Jesu Christi Fader!	
Du som gjorde Himlene med dit Ord og deres Hær med din Munds Aande,	Ps. 33,6 -
5 ja, du hos hvem han guddommelig var af Begyndelsen	Johs. 1,1 -
<i>Ordet</i> som blev Kiød og boede iblandt os	Johs. 1,14 -
med din Eenbaarnes Herlighed	-
10 fuld af Naade og Sandhed, og Du fra hvem	- (Johs. 15,2)
han guddommelig udgik, <i>Aanden</i> som gør levende	- Johs. 6,53
og gør os fri i Christo Jesu,	
15 Du, Fader, efter hvem al Faderlighed i Himlen og paa Jorden bærer Navn;	Ef. 3,15 -
O, tal du kun et Ord, et af dine gode Livets og Fredens og Frihedens Ord over os,	Matt. 8,8
20 tæl os blot iblandt dem Du for Jesu Skyld	
vil skiænke Sæde ved Bordet med Abraham, Isak og Jakob	(Matt. 8,11) -
i Himmeriges Rige!	-
25 Da er vi hjulpne, da er vi frelste,	

Grundtvigs poetiske raptus

da er vi rensede, (Matt. 8,2-3)
da er vi styrkede,
da er vi trøstede,
30 da er vi evig glade,
thi da er vi Dine,
besjælede af din Aand
som Brødre af din Eenbaarne Søn,
Vor Fader Du som er i Himlene!